

De Tweede Kamer als carrièrekanaal

M. P. C. M. van Schendelen en R. N. G. van der Paardt

De samenstelling van de Tweede Kamer is de laatste jaren aan sterke veranderingen onderhevig. In de tien jaar tussen 1963 en 1972 is bijvoorbeeld het aantal kleine fracties (minder dan 10 zetels elk) verdubbeld; hun zetelaantal in de Tweede Kamer verdriedubbeld; en het aantal kamerzetels dat door verkiezingsuitslagen van fractie wisselt, verdubbeld. Het aanbod van parlementaire posities is mede door deze ontwikkelingen sterk vergroot. Tabel 1 toont de omvang van de doorstroming.¹ Na de verkiezingen keert steeds ongeveer 1/3 van de oude leden niet terug. En tussentijds vertrekt nog eens tussen de 20 % en 25 % van de leden.

Tabel 1:
Kwantitatief verloop onder Tweede Kamerleden

uittreding	verkiezingsjaar			
	1963	1967	1971	1972
in verkiezingsjaar	50	59	54	46
in periode voorafgaande aan verkiezingsjaar	30	40	40	28
totaal zittingsperiode	80	99	94	74
op jaarbasis (12 maanden)	20	25	23	50

Per zittingsperiode (van verkiezing tot verkiezing) staat dus in totaal de helft tot tweederde van de zetels ter beschikking. De laatste jaren is de toename feitelijk nog groter. In de 18 maanden tussen de verkiezingen van 1971 en 1972 vertrokken 28 leden: op jaarbasis een verdubbeling ten opzichte van voorgaande perioden. Na 1972 vertrokken tot voorjaar 1974 (16 maanden) 31 leden: het verloop onder Tweede Kamerleden neemt nog verder toe. In een aantal gevallen is het vertrek echter van tijdelijke aard. Vooral bij kabinetswisselingen keert een aantal oud-kamerleden in het parlement terug.

In Nederland is nog niet eerder onderzoek onder voormalige Tweede Kamerleden verricht, althans gepubliceerd. In dit artikel worden van 122 Tweede Kamerleden, die tussen 1 januari 1970 en 26 augustus 1974 definitief de parlementaire arena hebben verlaten, de volgende achtergronden onderzocht: de beroepsherkomst, het nieuwe beroep, de beroepsmobiliteit, de opleiding, leeftijd, en de parlementaire zittingsduur. De focus is gericht op de beroepsmobiliteit, de verandering van beroep. De overige kenmerken worden daaraan gerelateerd.

Beroepen genieten in de samenleving een ongelijk prestige.² Bijvoorbeeld een beroepsverandering van ambachtsman naar burgemeester wordt als sociale stijging ervaren, terwijl een beroepsverandering van advocaat naar journalist gewaardeerd wordt als sociale daling. Deze veranderingen kunnen worden uitgedrukt in een indexmaat, die de mobiliteitswaarde aangeeft.³

Van de vertrekkende kamerleden is deze mobiliteitswaarde berekend. Dit geeft een antwoord op de vraag of en in hoeverre de Tweede Kamer een kanaal voor maatschappelijke carrière is.

Carrièrepatronen van oud-Tweede Kamerleden

De beroepsherkomst en -bestemming kan in de vorm van een input-output tabel worden weergegeven. Bij de bestemming zijn drie categorieën méér onderscheiden dan bij de herkomst: naar de regering (als minister of staatssecretaris), met pensioen, en overigen. De laatste categorie omvat degenen, die nog geen nieuw beroep gevonden hebben of naar het buitenland zijn vertrokken.

Tabel 2 geeft allereerst feitelijk inzicht in de herkomst en bestemming.⁴ De vertrokken kamerleden zijn vooral afkomstig uit de overheidssector en de maatschappelijke organisaties. Dit zijn overigens ook de belangrijkste leveranciers van Tweede Kamerleden.

Relatief de meeste oud-kamerleden (in de periode 1971-1974) hebben hun nieuwe functie in de overheidssector gevonden ($n = 33$). Een tweede belangrijke bestemmingsplaats is de regering ($n = 25$).

R. N. G. van der Paardt is doctoraal-student economische wetenschap aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam.

Adres: Steenwijklaan 296, Den Haag, tel. 299347.

M. P. C. M. van Schendelen is wetenschappelijk medewerker Politieke- en Bestuurssociologie aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Publiceerde o.a. Klachten van burgers over de overheid, de keuze tussen parlement en ombudsman, in *Beleid en Maatschappij*, september 1974, 261-270. Adres: van der Helmstraat 421, Rotterdam, tel. 206236.

Het pensioen is voor iets minder leden ($n = 22$) de bestemming na het kamerlidmaatschap. Van de overige beroepsbestemmingen hebben alleen het bedrijfsleven en de maatschappelijke organisaties een zuigkracht van enige omvang.

De tabel toont verschuivingen in de beroepsbestemmingen in de verschillende jaren. Het meest spre-

kend is de vergelijking tussen 1971 en 1972.

Allereerst is er een grote teruggang in de betekenis van het pensioen als bestemmingsplaats. De verlaging van de gemiddelde leeftijd van de Tweede Kamerleden, als gevolg van de vervanging van oudere leden door jongere bij de verkiezingen van 1971, hangt daar duidelijk mee samen. Ook wan-

Tabel 2:

Oude en nieuwe beroepen van oud-Tweede Kamerleden en mobiliteitswaarden (1970-1974)

	van	naar	overheid	pol. partijen	maatsch. organ.	onderwijs	bedrijfsleven	zelfst. beroep	totaal	regering	pensioen	overig	totaal generaal	mobilitets- waarden
januari 1970 t/m verkiezing 1971	overheid		7	0	1	0	0	0	8	4	2	0	14	+ 0.57
	pol. partijen		3	1	0	1	0	0	5	0	0	0	5	+ 0.80
	maatsch. organ.		3	0	3	0	0	0	6	5	4	0	15	+ 0.33
	onderwijs		3	0	0	0	0	0	3	1	3	0	7	+ 0.43
	bedrijfsleven		3	0	0	0	9	0	12	1	3	0	16	+ 0.25
	zelfst. beroep		1	0	0	0	0	1	2	0	3	0	5	+ 0.00
	totaal		20	1	4	1	9	1	36	11	15	0	62	+ 0.37
verkiezing 1971 t/m verk. 1972	overheid		6	1	1	0	2	0	10	5	2	2	19	+ 0.53
	pol. partijen		0	1	0	0	0	0	1	2	1	2	6	+ 0.17
	maatsch. organ.		1	0	4	0	0	0	5	3	0	1	9	+ 0.27
	onderwijs		1	0	1	2	0	0	4	1	0	0	5	+ 0.60
	bedrijfsleven		0	0	1	0	2	0	3	2	1	0	6	+ 0.50
	zelfst. beroep		1	0	1	0	1	1	4	1	2	0	7	+ 0.27
	totaal		9	2	8	2	5	1	27	14	6	5	52	+ 0.44
verkiezing 1972 t/m 26.08.1974	overheid		1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	+ 1.00
	pol. partijen		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	—
	maatsch. organ.		2	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2	+ 1.00
	onderwijs		1	0	0	3	0	0	4	0	0	0	4	+ 0.50
	bedrijfsleven		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	—
	zelfst. beroep		0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	+ 0.00
	totaal		4	0	0	3	0	0	7	0	1	0	8	+ 0.62
januari 1970 t/m 26.08.1974	overheid		14	1	2	0	2	0	19	9	4	2	34	+ 0.56
	pol. partijen		3	2	0	1	0	0	6	2	1	2	11	+ 0.45
	maatsch. organ.		6	0	7	0	0	0	13	8	4	1	26	+ 0.38
	onderwijs		5	0	1	5	0	0	11	2	3	0	16	+ 0.50
	bedrijfsleven		3	0	1	0	11	0	15	3	4	0	22	+ 0.32
	zelfst. beroep		2	0	1	0	1	2	6	1	6	0	13	+ 0.23
	totaal		33	3	12	6	14	2	70	25	22	5	122	+ 0.43

neer het huidige bestand kamerleden minder snel vertrekt dan hun meest recente voorgangers, zal in de komende jaren voor relatief weinig leden het pensioen het sluitstuk zijn van het parlementaire beroep.

Een tweede verandering toont de overheid als onmiddellijke bestemmingscategorie: minder leden vinden daar hun nieuwe beroep. De regering is iets belangrijker geworden. Het kabinet Den Uyl bestaat uit bijzonder veel leden, die onmiddellijk daarvoor in de kamer zitting hadden: 43 % Ook het kabinet Biesheuvel scoorde hoog (41 %). De voorgaande kabinetten lagen veel lager (De Jong 11 %; Marijnen 13 %; De Quay 13 %). De maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven hebben hun rangpositie gewisseld.

Veel oud-kamerleden keren terug naar de beroepssector, waaruit zij afkomstig zijn. Dat geldt over alle jaren voor bijna 60 % van hen. De bestemmingen van overheid en regering hebben de grootste spreiding naar herkomst: het zijn verzamelplaatsen van zeer verscheiden curricula.

Herkomstberoep en bestemmingsberoep kunnen vertaald worden in een mobiliteitswaarde.⁵ Dit geeft aan of er sprake is van maatschappelijke stijging dan wel als daling.

De meeste oud-Tweede Kamerleden zijn gestegen: 60 leden, ofwel 49 %. Daarnaast zijn er 54 gelijkblijvers (44 %) en 8 (7 %) dalers.⁶ *Het kamerlidmaatschap biedt in zijn algemeenheid goede perspectieven voor stijging of carrière.* Het perspectief is nog rooskleuriger, wanneer hierbij in aanmerking wordt genomen dat de indexmaat stijginssprongen verhult,⁷ zoals bijvoorbeeld van vakbondsmedewerker naar minister of van partijmedewerker naar hoogleraar.

Tabel 2 (laatste kolom) toont dat *geen* categorie van herkomstberoep een daling kent. Er zijn vrijwel alleen duidelijke stijgingen. De gemiddelde stijging is het grootst bij degenen, die uit de overheid afkomstig zijn, gevolgd door de onderwijs-categorie en de politieke partijen. De stijging is het kleinst bij de zelfstandige beroepen: deze leden genieten niet zelden reeds een hoog beroepsprestige.

Wanneer de verschillende perioden met elkaar vergeleken worden, valt de sterke stijging van de mobiliteitswaarden op. De vertrekkers tussen 1970 en 1971 (verkiezingen) zijn gemiddeld + 0.37 geste-

gen. Op de schaal van totale daling (- 1.00) naar totale stijging (+ 1.00) bevinden zij zich duidelijk boven het middelpunt. Voor de groep tussen 1971 en 1972 is de mobiliteitswaarde + 0.44 en voor de meest recente groep zelfs + 0.62. In deze laatste periode ontbreken verkiezingseffecten: het betreft alleen tussentijds vertrek. De leden, die na hun kamerlidmaatschap terugkeren naar dezelfde beroepscategorie als waaruit zij afkomstig zijn, kunnen daarbinnen wel stijgen. Het blijkt echter dat, naarmate een beroepscategorie een hoger percentage terugkerende leden heeft, de stijging lager is.⁸ Verandering van beroepscategorie is bevorderlijk voor stijging.

Iets meer dan de helft van de populatie oud-Tweede Kamerleden bestaat uit leden van de PvdA en KVP. Het is nuttig deze beide groepen nader te bezien. Tabel 3 geeft de verdeling over de vroegere en nieuwe beroepen. Vanwege het lagere aantal leden zijn enkele beroepscategorieën samengehouden. Het beeld stemt in hoge mate overeen met dat van tabel 2. De meeste leden vinden hun nieuwe beroep in dezelfde categorie als waaruit zij afkomstig zijn.

De meesten gaan naar de overheid (en politieke partijen), alsmede naar de regering. De KVP was alle jaren regeringspartner; de PvdA alleen na de verkiezing van 1972. Overheid en regering hebben ook hier de grootste spreiding van herkomstberoepen. De meest opvallende verschillen tussen PvdA en KVP zijn de talrijker pensioneringen bij de KVP en de relatief grote betekenis, die de overheid en de eigen politieke partij voor de PvdA leden heeft als herkomstcategorie.

Op dezelfde wijze als boven kan nu de mobiliteitswaarde berekend worden. Het blijkt (tabel 3, laatste kolom) dat beide groepen van voormalige kamerleden voor alle categorieën van herkomstberoepen een stijging van beroepsprestige vertonen. Van de oud-PvdA leden is de stijging echter meer dan het dubbele van die van de oud-KVP leden.

De kleine aantallen vertrekkende leden van de overige fracties permitteren geen verdere uitsplitsing. Ook daar is de stijging echter aanwezig: + 0.54 voor de ARP (13 vertrokken leden), + 0.22 voor de CHU (9 vertrekkers) en + 0.78 voor de VVD (eveneens 9 vertrokken leden). Bij de andere overige fracties zijn de aantallen vertrekkers te ge-

Tabel 3:

Oude en nieuwe beroepen van oud-leden van PvdA en KVP (1970-1974)

van	naar overheid + pol. part.	maatsch. org.	bedrijfs- leven on- derwijs en zelfst. ber.	regering	pensioen	totaal	mobili- teits- waarden
I: PvdA							
overheid + partij	8	1	1	4	1	15	+ 0.73
maatsch. org.	4	1	—	2	1	8	+ 0.75
bedr.leven, onderwijs, zelfst. beroepen	1	—	3	2	2	8	+ 0.50
totaal	13	2	4	8	4	31	+ 0.68
II: KVP							
overheid + partij	2	2	—	3	2	9	+ 0.44
maatsch. org.	3	2	—	3	2	10	+ 0.20
bedr.leven, onderwijs, zelfst. beroepen	2	—	4	1	6	13	+ 0.23
totaal	7	4	4	7	10	32	+ 0.28

ring voor een zinvolle berekening van de mobiliteitswaarde.

De conclusie is dat de PvdA absoluut en (op de VVD na) relatief verreweg de meeste carrière-makers voortbrengt.

Men kan de mobiliteitswaarde ook berekenen over andere indelingen van de oud-Tweede Kamerleden. Hier zal worden nagegaan of er enige opvallende samenhang bestaat met de opleiding, leeftijd en zittingsduur van de oud-leden. Tabel 4 brengt de verschillende samenhangen achtereenvolgens in beeld. Hierin is tevens een vergelijking gemaakt tussen de PvdA en KVP.

Voor de gehele populatie geldt dat naarmate het opleidingsniveau hoger is, de stijging van het beroep toeneemt. Ook voor de KVP alleen geldt deze samenhang, zij het dat de mobiliteitswaarden steeds lager zijn dan die voor de gehele populatie.

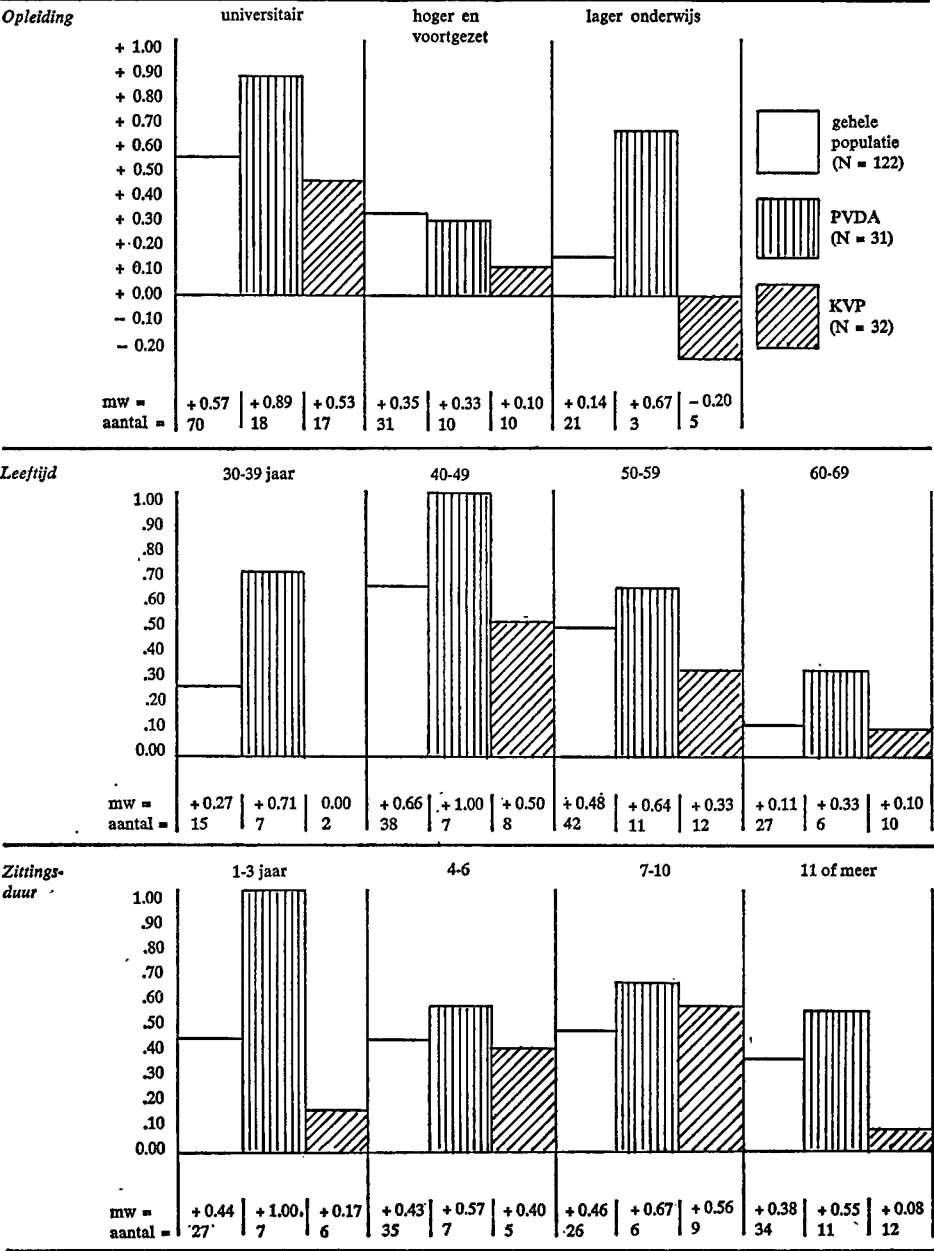
Voor de KVP-leden met lager onderwijs geldt zelfs een sociale daling van beroep; het gaat hier echter om weinig leden. Bij de PvdA is sprake van een afwijkend beeld: zeer hoge stijgingen voor zowel de universitair geschoolden als degenen met lager onderwijs; bij het laatste dwingt het geringe aantal leden, waar het om gaat, echter weer tot voorzichtigheid.

De factor leeftijd toont een convexe samenhang: eerst stijging van de mobiliteitswaarden en vervolgens daling. Voor zowel de gehele populatie als voor de PvdA en de KVP afzonderlijk geldt dat de stijging van het beroep het grootste is voor de leeftijdsgroep 40-49 jaar. Deze leeftijdsjaren markeren de belangrijkste carrièrefase. De stijgingen nemen na deze periode in het algemeen af. Het valt op dat de grote stijging van de PvdA niet geconcentreerd is in enige leeftijdscategorie, maar

over alle categorieën verspreid. Bij de KVP ligt dit anders: de geringste stijging is geconcentreerd in de jongste leeftijdsgroep; het aantal desbetreffende leden is echter gering. Bij de factor zittingsduur valt op dat voor de gehele verzameling vertrokken kamerleden enige dif-

ferentiatie vrijwel ontbreekt. Voor de PvdA-leden ligt dit anders: de grootste stijgers vindt men onder degenen die het kortst kamerlid geweest zijn. Zij hebben vooral regeringsposities verworven. Bij de KVP zijn het naar verhouding meer de seniorleden, die gestegen zijn.

Tabel 4:
Mobiliteitswaarden (mw) naar opleiding, leeftijd, en zittingsduur voor totaal, PVDA, en KVP

Wanneer men een profiel opstelt van het modale oud-kamerlid, dan ziet dit er als volgt uit: naar beroep maatschappelijk gestegen, afkomstig uit de overheidssector en eveneens daarnaar toevloeiend, afkomstig uit een grote fractie, universitair opgeleid, in de leeftijdsklasse 50-59 jaar, en met een parlementaire zittingsduur van 4 tot 6 jaar.

De grootste stijging vindt men bij de oud-Tweede Kamerleden, die voordien afkomstig waren uit de overheid, het onderwijs en de partij; lid waren van de fracties van VVD of PvdA; universitair opgeleid; tussen de 40 en 49 jaar oud; en na 2 tot 3 jaar kamerlidmaatschap zijn vertrokken.

De politieke betekenis van de carrières

Het grote verloop onder Tweede Kamerleden kan als problematisch worden gezien: aan de kamer ontvalt een stuk ervaring en geheugen. Door het vertrek van kamerleden is in tien jaar het gemiddelde aantal ervaringsjaren van de zittende kamerleden gedaald van 5,8 jaar (1963) naar 3,6 jaar (1972), ofwel 40 % daling.

Dit verlies van parlementaire ervaring kan twee positieve zijden hebben. Met de nieuwe kamerleden kunnen nieuwe politieke eisen, ideeën en gerepresenteerde groepen hun intrede in het parlementaire proces doen. Indien daar inderdaad sprake van is, dan is het mogelijk dat de nadelen van een schoksgewijze (en wellicht enigszins diletterante) ombuiging van het parlementaire proces geringer zijn dan de voordelen van een betere aansluiting bij de eisen en responsen van de politieke samenleving.

Een tweede winst kan zijn dat de vertrekkende kamerleden hun parlementaire ervaring elders productief maken. Het zou onjuist zijn hier zonder meer een verzwakking van de relatieve invloedspositie van het parlement in het politieke proces uit af te leiden. Inderdaad kan de parlementaire ervaring van de oud-kamerleden leiden tot een effectiever optreden van de nieuwe 'werkgever' ten opzichte van het parlement. Maar een zero-sum suggestie zou in zijn algemeenheid onjuist zijn: de grotere effectiviteit kan ook inhouden, dat meer rekening gehouden wordt met parlementaire beperkingen, eisen en reacties. Zowel het parlement als de organisaties, waar de vroegere kamerleden nieuw werk hebben gevonden, kunnen baat hebben bij de verspreiding van parlementaire erva-

ring over de politieke samenleving.

Uiteindelijk dient bij elk onderzoek naar persoonskenmerken van politici de vraag beantwoord te worden of deze kenmerken van invloed zijn op de uitkomsten van het politieke proces of de deelprocessen. Anders gezegd: of een regering met veel voormalige parlementsleden inderdaad een ander beleid oplevert dan een regering met weinig van zulke leden. Voor andere beroepssectoren, zoals de overheid, maatschappelijke organisaties, etcetera, geldt een vergelijkbare vraag.

Het gaat daarbij niet alleen om de inhoud van het beleid, maar ook om de effectiviteit. Ten aanzien van de regering geldt dat vooral op het terrein van wetgeving, omdat parlement en regering daar elkaars constitutionele afhankelijk zijn. Het is goed mogelijk dat een regering met veel voormalige kamerleden een grotere wetgevende effectiviteit heeft in het parlement dan een regering met weinig van zulke leden. Het tegendeel is ook denkbaar: de sociale relaties met de zittende kamerleden kunnen evenzeer een contrôle-kanaal zijn voor de laatsten, als voor de regeringsleden. De feiten lijken eerder voor dit tegendeel te pleiten: de kabinetten met weinig vroegere kamerleden kenden een hoger succespercentage voor hun wetsvoorstellen en werden minder geconfronteerd met amendementen dan de meest recente kabinetten.⁹ Het is duidelijk dat de politieke betekenis van de beroepsbestemming van oud-kamerleden verder onderzoek verdient.

Datzelfde geldt voor de motieven van de voormalige kamerleden om eerst te streven naar een kamerlidmaatschap en dit vervolgens te verlaten, c.q. in te ruilen voor een doorgaans betere positie.

Zoals elke vorm van politieke participatie¹⁰ is ook het met succes streven naar een kamerlidmaatschap een afhankelijke van drie groepen factoren: institutionele mogelijkheden; individuele hulpmiddelen; en psychologische hoedanigheden. Men moet zich afvragen waarin kamerleden en oud-kamerleden verschillen van andere burgers.

Bij de institutionele mogelijkheden gaat het in concreto om de regeling van het passief kiesrecht: dit is voor vrijwel geen enkele burger een belemmering.

Hulpmiddelen hebben betrekking op het 'politieke budget' van een burger: zijn bezit van voor politiek gedrag noodzakelijke en aanwendbare zaken,

zoals gezondheid, opleiding, relaties, steun, autonome tijdsbesteding, geld, politieke kennis, enzovoorts. Deze hulpmiddelen, alsmede de vaardigheid om ze effectief te gebruiken, zijn in het algemeen ongelijk verspreid over de leden van de politieke samenleving. Dat leidt er toe dat de 'kosten', verbonden aan het dingen naar en vervullen van een kamerlidmaatschap, door sommigen eerder als te hoog zullen worden ervaren dan door anderen. Het beperkte aantal parlementaire posities (Tweede Kamer 150 zetels) maakt dat de vraag daarnaar gemakkelijk het aanbod overtreft. In een vrije politieke huishouding drijft dit de competitiekosten op. Uiteindelijk blijven er slechts weinigen over, die in staat zijn de competitiekosten te dragen. Verreweg de meesten beschikken over onvoldoende hulpmiddelen of prefereren substitutiemogelijkheden.¹¹

De psychologische factor omvat het geheel van individuele houdingen, gevoelens en motieven ten aanzien van het politieke proces. Dit bepaalt de individuele ambitie om intensief in politicus te participeren. Bij de houdingen en gevoelens gaat het bijvoorbeeld om de mate, waarin men politiek zelfvertrouwen heeft; tevreden is over de werking van het politieke systeem; legitimiteit toekent aan de uitkomsten van het politieke proces; cynisch staat tegenover het politieke bedrijf; enzovoorts. Van de motieven lijken vooral van belang de drijfveer om een programma van politieke wensen te (helpen) realiseren en het verlangen naar meer maatschappelijk aanzien: respectievelijk programmotief en statusmotief.¹²

Zowel in de politieke cultuur als in het parlementologisch onderzoek lijkt het statusmotief een taboe te zijn. Er wordt weinig goedkeurend over gesproken en het is zelden onderzocht. Zowel de positieve als negatieve functies van deze factor van politieke participatie staan slechts incidenteel ter discussie. Aan het onderwerp kleven ook grote methodologische problemen.¹³

Het statusmotief kan in verband worden gebracht met beroepsstijging. De feitelijke constatering dat deze stijging bij voormalige kamerleden groot is, is niet zonder meer een bewijs voor de juistheid van een verondersteld statusmotief. Een stijging kan plaatshebben zonder dat sprake is van een statusmotief bij de aktor; de stijging is dan een bijproduct van een anders gemotiveerd politiek ge-

drag. Ook indien geen stijging geconstateerd zou zijn, zou dat niet als falsificatie van de hypothese mogen worden aangemerkt: het statusmotief kan zonder beoogd effect blijven.

De onderzoeksgegevens tonen wel aan dat, als er inderdaad een statusprikkel leeft, deze dan gehonoreerd wordt: het kamerlidmaatschap is een uitstekend carrièrekanaal. In hoeverre dit vroeger anders was, is onbekend en vereist een afzonderlijk onderzoek. Een 'inside-view' als van het ARP-lid M. Schakel geeft wel suggesties: 'nu is het: een beetje jong in het parlement, snel naam maken en die springplank gebruiken voor een aardige functie elders'.¹⁴

Het taboe-achtig karakter, dat aan discussies over statusmotieven lijkt te kleven, heeft het zicht op de politieke functies van deze motieven vertroebeld. Het is uiteindelijk geen politicologisch of parlementologisch probleem óf kamerleden statusbaten genieten, maar wel of dit gevolgen heeft voor de politieke kringloop.

Wanneer aan een vorm van politieke participatie, zoals het kamerlidmaatschap, hoge individuele kosten verbonden zijn, is het waarschijnlijk dat de aktor zal streven naar enige individuele baten. Men mag verwachten dat het vooruitzicht op zulke baten zelfs enigermate een noodzakelijke voorwaarde is voor de bereidheid en mogelijkheden van de aktor om de participatiekosten te maken.

Competitie tussen aktoren drijft de kosten op en daarmee, volgens de gedachtengang, de behoefte aan individuele baten. Tegelijk biedt de competitie een grotere keuzemogelijkheid aan de instanties, die uiteindelijk over de toewijzing van de parlementaire posities beslissen. In concreto: aan partijleiders of stromingen binnen de partijen; aan als sponsor optredende pressiegroepen; en in laatste instantie aan kiesgerechtigde burgers. De grotere keuzemogelijkheid mag positief gewaardeerd worden, omdat het de kans vergroot op selectie van die kamerleden, die het meest aansluiten bij de behoeften van de politieke samenleving. Bovendien kan de druk van vele dingers naar parlementaire posities de zittende kamerleden stimuleren tot een grotere tegemoetkomendheid aan de verwachtingen van de electorale aktoren. Deze verwachtingen behoeven zich niet te beperken tot responsieve besluitvorming, maar kunnen evenzeer een non-responsieve verantwoordelijkheid insluiten. *De indi-*

viduele baten voor kamerleden zijn dan als het ware de prijs, die de politieke samenleving betaalt voor een grotere electorale keuzemogelijkheid en voor een grotere contrôle op zittende kamerleden.

De onderzoeksgegevens maken duidelijk waar dit model nuanceren behoeft. Het blijkt dat de individuele baten, voor zover gedefinieerd in beroepsstijging, vooral (en steeds meer) beschikbaar komen *na* het kamerlidmaatschap. Dit zal kamerleden eerder stimuleren tot vertrek uit het parlement dan tot het behouden van hun parlementaire positie. Tegelijk vergroot dit het aanbod van vrije kamerzetels, hetgeen bij een *ceteris paribus* veronderstelling de competitie(kosten) doet afnemen. Met andere woorden: voor de prijs van geïndividualiseerde baten ontvangt de politieke samenleving een relatief minder grote contrôle op zittende kamerleden en electorale keuzemogelijkheid. De theorie geldt dan wellicht voor de politieke structuren, waar voormalige kamerleden hun individuele baten verwerven (regering; ambtelijke toplagen), maar niet voor het parlement, dat daarvoor tezeer een doorgangshuis is.

Het is de vraag in hoeverre de *ceteris paribus* veronderstelling juist is. Het is denkbaar dat de mogelijkheden, om na het kamerlidmaatschap verder te stijgen qua beroep, afnemen. Bijvoorbeeld de ambtelijke toplagen en de regering kunnen op een bepaald moment vollopen of qua beroepsprestige dalen. Wanneer het kamerlidmaatschap van zichzelf een begeerd beroep is, zal dit bij kamerleden de neiging, om uit de kamer te vertrekken, verminderen en uiteindelijk de competitie weer opstuwelen. Wanneer echter het kamerlidmaatschap niet zodanig begeerd wordt, zullen de zittende leden eerder vertrekken en minder nieuwe kandidaten zich aandienen.

Het is ook denkbaar dat de stijgingsmogelijkheden na het kamerlidmaatschap niet gaan afnemen. De competitie kan zich dan langs andere weg herstellen: het stijgingsperspectief zal nieuwe leden aantrekken.¹⁵ Dat voert tot de paradoxale situatie van tegelijk zowel een grote vraag naar als een groot aanbod van parlementaire posities. De verklarende factor is de individuele beloning *na* het kamerlidmaatschap.

De statusoptiek, geplaatst in de context van politieke participatie, biedt zowel verklaringen als voorspellingen met betrekking tot de toegenomen

doorstroming van kamerleden en het gunstiger perspectief van beroepsstijging na het kamerlidmaatschap. De juistheid van deze optiek dient echter verder onderzocht te worden.

De relevantie van zulk onderzoek zal duidelijk zijn: wanneer kamerleden zich sterk bekommeren om hun carrière na het kamerlidmaatschap, dan kan dit zowel ten koste gaan van de programmatische bijdrage van de kamer aan het politieke proces, als leiden tot een individuele anticipatie op de beleidswensen van de toekomstige 'werkgevers'.

Noten

¹ De gegevens betreffende de verkiezingsjaren zijn ontleend aan de CBS, *Statistiek der Verkiezingen*, Den Haag, periodiek.

Die betreffende de periode tussen de verkiezingen in zijn ontleend aan H. Daalder: *Politisering en lijdelijkheid in de Nederlandse politiek*, Assen, 1974, 68, noot 44. Deze laatste cijfers geven het totale aanbod van parlementaire posities. Met het feit dat sommige oud-Tweede Kamerleden ten tweede (of zelfs derde) male in de kamer terugkomen houden zij geen rekening.

² Zie F. van Heck en anderen: *Sociale stijging en daling in Nederland*, Leiden, 1958, 11-48.

³ Van Heck, *supra*, geeft een prestige-stratificatie van 56 beroepen in Nederland, onderverdeeld in zes lagen. De eerste laag bestaat onder andere uit: hoogleraar, arts, burgemeester. In de tweede laag zitten onder meer hogere ambtenaren en employes. Het sluitstuk wordt gevormd door de zesde laag, waartoe bijvoorbeeld ongeschoolde arbeiders behoren. Deze stratificatie is gebaseerd op het prestige, dat deze beroepen genieten bij een steekproef van 500 respondenten. Wanneer het beroep van een kamerlid na zijn kamerlidmaatschap volgens de stratificatie van Van Heck een stijging betekent ten opzichte van zijn vroegere beroep, is dat gewogen als + 1; bij daling als - 1 en bij gelijkblijven als 0. De uitkomst is de *mobiliiteitswaarde*. Uit een oogpunt van voorzichtigheid zijn sprongen van een voormalig kamerlid op deze beroepsladder niet extra zwaar gewogen: zowel een kleine stijging als een grote stijging is + 1. Dit verhult de extremen. Het betekent dat de mobiliteitswaarden minimale waarden zijn. Dit maakt het resultaat betrouwbaarder. Men verkrijgt de mobiliteitswaarde van een groep kamerleden, zoals een fractie, middels deling van de gesommeerde individuele waarden door het aantal groepsleden. De waarden liggen per definitie tussen + 1 (stijging) en - 1 (daling).

⁴ De gegevens zijn ontleend aan *Parlement en kiezer*, Den Haag, periodiek, en aan eigen dataverzameling.

⁵ Regeringslidmaatschap is gewogen als + 1 en pen-

sioen als 0. Van de 'overige' leden zijn de nog werklozen gewogen als - 1 en het lid dat naar een internationale organisatie vertrokken is als + 1.

⁶ Van de 60 stijgers maken 25 regeringsleden deel uit en van de 54 gelijkblijvers 22 gepensioneerden. Bij de 8 dalers gaat het om 3 werklozen.

⁷ Zie noot 3.

⁸ Van de 44 % leden, die naar de overheid en politieke partij terugkeren, is de stijging + 0,50. Voor de 58 %, die weer bij een maatschappelijke organisatie terugkeerden, is de stijging + 0,33. En van de 82 %, die terugkeerde naar onderwijs, bedrijfsleven of zelfstandige beroepen is de stijging + 0,27.

⁹ M. van Schendelen: Groei en achtergronden van parlementair activisme, in *Beleid en Maatschappij*, 1974, 114.

¹⁰ Zie bijvoorbeeld, L. Milbrath: *Political Participation*, Chicago, 1965; S. Verba and N. Nie: *Participation in America*, New York, 1972.

¹¹ M. van Schendelen: Politieke participatie, een politiek-economische benadering, in *Acta Politica*, 1973, 204-213.

¹² J. Schlesinger: *Ambition and Politics*, Chicago, 1966; J. Payne: *Incentive theory and political process*, Lexington, 1972.

¹³ U. Rosenthal en M. van Schendelen: *Statuspolitiek als vraagstuk van politicologisch onderzoek*, Rotterdam, 1974 (ongepubliceerd).

¹⁴ *NRC-Handelsblad*, 15-11-1974. Zie ook *Beleid Beschouwd*, 21-1-1975.

¹⁵ Van Doorn parafraserend zou men kunnen spreken van de politiek als 'quartaire sector van werkgelegenheid' (of verborgen werkloosheid?). J. van Doorn: *Werkgelegenheid of werkverschaffing?* in: *Beleid en Maatschappij*, 1974, 286-296.

Herbert Blumer Symbolisch interaktionisme

perspektief en methode

164 blz f 18,50

Herbert Blumer zet zich in deze bundel essays sterk af tegen het mensbeeld dat in de sociologie en psychologie nog altijd gangbaar is. Begrippen als stimulans, onbewuste motieven, sociale rollen en status-eisen tekenen de mens af als een gedetermineerde robot die hij in werkelijkheid niet is. Er wordt over het hoofd gezien dat de mens zelf zijn geeft aan zijn omgeving en die omgeving op grond van deze zingeving verklaart en ernaar leeft.

Deze zijn eigen werkelijkheid construerende mens staat centraal in Blumers klassieke teksten over symbolisch interaktionisme. Blumer gaat uitvoerig in op de denkbeelden van Mead, Thomas, en Znaniecki, de grondleggers.

Zijn verdere ontwikkeling van deze theorie lijkt goed aan te sluiten bij een sociologische traditie waarin mensen als Weber, en Schutz thuishoren. In deze nederlandse editie zijn enkele van de oorspronkelijke teksten onder goedkeuring van Blumer door de vertaler H. O. van den Berg verkort en 'in elkaar geschoven'.

Inhoud

- 1 De methodologische positie van het symbolisch interaktionisme
- 2 De methodologische uitgangspunten van de empirische wetenschap
- 3 De psychologische invloed van de menselijke groep
- 4 Een waardering van *The Polish Peasant in Europe and America* van Thomas en Znaniecki
- 5 Wetenschap zonder begrippen
- 6 Aanbevelingen voor het onderzoek naar de invloed van de massa-media
- 7 De openbare mening en het onderzoek ernaar

Uitgave van Boom Meppel